

# نفوذ ایران

## در صنایع مستظرفه اسلام

بقلم آقای شعاع الدوله دیبا

در آغاز قرن هفتم میلادی که اسلام پدیدار گشت اعراب باجوش و خروش فراوان ولی باقلبی ساده و عاری از فکر صنعتی برای تصرف دنیا به تاخت و تاز در آمدند و در راه بدست آوردن مرادی که مافوق استعداد ایشان بود بهر کانون صنعتی سرزده و خوشه‌ای چیده برای خویش صنعت خاصی تشکیل دادند. این صنعت در زمانهای بعد مواج شد با صنعت مسیحی قرون وسطی که چون ستاره‌ای بی فروغ در میان ابرهای تاریک مغرب زمین در لرزش بود.

سپیل مواج حماه عرب در موقعی به حدود ایران رسید که در این سرزمین سلسله نیرومندی که بروح ملی خود می‌بالید سلطنت داشت. این سلسله صنعت قدیم ایران را تجدید کرده حیثیت و اعتبار دیرین مملکت را دوباره بالا برده بود در نتیجه اداره مدبرانه ساسانیان پس از مدت‌ها هرج و مرج یک دوره آرامش و سعادت در ایران حکمفرما بود.

ایران در آن عهد به تمدن خود مباهات میکرد. جاده‌های بزرگ، ترعه‌ها، پل‌ها، قصرهای باشکوه، مدارس فراوان در هر سوی مملکت موجود بود و فضلا و دانشمندان این سرزمین را پناهگاه خود میدانستند. پس از آنکه ژوستینی فین امپراطور روم شرقی مدارس شهر (آته) را بست و دانشمندان و صنعتگران را از ممالک خود بیرون کرد عده‌ای ایشان نزد خسرو انوشیروان ساسانی پناهنده شدند و شاه ایران کمال تشویق و حمایت را از آنان نمود و بدین طریق ایران صنعت قدیم را از انهدام نجات داد و خدمت بزرگی بعالم تمدن کرد.

صنعت ساسانی که يك شكل ملي بخود گرفته بود با کامیابی تمام پیش میرفت و سر مشق تمام مللی که با ایران در اصطکاک بودند گشته بود. خلفای عباسی بغداد هم که سهم بزرگی در ترقی صنعت اسلام دارند و برای اداره ممالک خود احتیاج شدید به ایرانیان مغلوب ولی نامطیع داشتند در قسمت صنایع ظریفه برای ساختن بناهای بزرگ و تزیین قصور و غیره منحصرأ بایرانیان مراجعه میکردند.

ایران که ایحظه‌ای ه طبع اعراب شده بود بزودی عقاید و منویات خود را به فاتحین تحمیل کرد و با ایشان در هیچ عهدی امتزاج نمود. خلفای عباسی از استخدام ایرانیان برای پیش بردن امور مختلفه خود نمی توانستند چشم پوشند. بهترین عناصر برای تشکیل سپاه، برای تزیین زندگانی پر شکوه آنها، برای حماسه سرائی فتوحات ایشان در میان ایرانیان یافت می شد، حتی مدتی مقدرات ممالک وسیعۀ اسلامی بدست بزمکیان که خانواده‌ای ایرانی بودند واگذار گردید.



مقبره ابوحنیفه در بغداد

(سبك ایرانی)

تأثیر قریحه شعرای بزرگ ایرانی از ابتداء در شعرای عرب ظاهر شد حتی دستۀ اخیر نیز بعضی اصلا ایرانی بودند و زبان عربی را فقط برای بیان فکر اتخاذ کرده و مختصات و مزایای ایرانی را از دست نداده بودند.

صنعت ملی ایران چنان در روح صنعتگران عرب نفوذ کرد که صنایع اسلام در تمام تظاهرات خود در نقاط مختلفه ممالک اسلامی در تحت

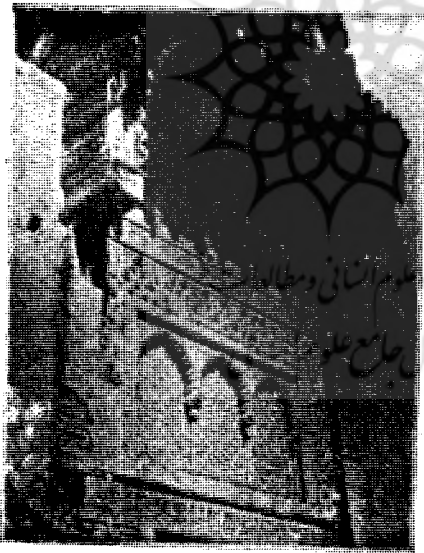
تأثیر این نفوذ پیش رفت و فکر

ایرانی چون نسیمی روح بخش از فلات ایران و زیدن گرفته از صحاری

ریگزار بین النهرین گذشت و سواحل افریقا را پیموده در قاره اروپا باندلس رسید .

با اینکه اسلام تصویرشکل انسانی را ممنوع میداشت ایرانیان بر اثر روح شاعرانه و خیال پرست خود این امر را رعایت نکردند و در ایجاد اشکال هندسی و صور حیوانی راهنمای اعراب شدند ، شاهد این قضیه آثار است که از سلاجقه و فاطمیون در شامات و مصر باقی مانده است . ظروف و اوانی گوناگونی هم که با تزئیناتی مخلوط باشکال انسان و حیوانات در حفریات ری ، زنجان، ساوه ، و گرگان پیدا شده از همین قبیل است .

بمناسبت اینکه ممالک مصر بعد از اسلام کمتر محل تاخت و تاز-



سر در مدرسه‌ای در فاس مراکش  
( تقلید آثار سلاجقی )

های مختلف گردیده و از خرابی مغول مصون مانده است بناهای قرون اولیه اسلام در آنجا هنوز با شکوه قدیم برجاست . در عهد خلفای فاطمی که آبادی و عمران ممالک بادوره فراغنه رقابت میکرد صنایع نفیسه ایران در مصر آزادانه تقلید میشد . در بنای جامع الازهر که یکی از آثار آن عهد است نقوذ صنایع ایران در کلیه بنا محسوس است ، خصوصاً

در طاقهای منکسر و طاقچه های سبک قطار و غیره . موزه اعراب قاهره دارای چندین لوحه تخته منبت با اشکال حیوانات است که تعلق به عهد

فاطمیون دارد. بعضی از آنها مخصوص بوده است بقصر امرای آتقوم. اشکال لوحه‌ها عبارت است از غزالهائی که طرف‌حمله شیر واقع شده‌اند، و خرگوشهائی که زیر پنجه عقابها دست‌وپا میزنند، و یا دو مرغی که مقابل هم قرار گرفته‌اند و این تصاویر نقوش قماشهای ساسانی را با خاطر می‌آورد. چنین بنظر میرسد که بی‌مبالاتی در ترکیب تصویرهای روح دار با عقیده مذهبی خلفای فاطمی که شیعه بوده‌اند بی‌رابطه نبوده‌است، همین اشکال در روی پایه ظروف فلزی عهد فاطمی از قبیل گلدان، گلاب‌پاش، اساجه و عطرسوز مشاهده میشود. در این اشکال حیواناتی از قبیل شیر، غزال و اسب دیده میشود که شبیه بسبک صنعتی دوره اخیر ساسانیان است، چنانکه میتوان آنها را رابطه‌ای بین صنعت قدیم ایران و صنعت اسلامی قرن نهم میلادی بشمار آورد.



داخل عمارتی است در ترکیه که بسبک معماری زمان صفویه تذهیب شده.

منسوجات این عهد نیز خالی از نفوذ صنعتی ایران نیست. منسوجات قبطیهای مصر تقریباً بهمان اندازه که در تحت نفوذ روم شرقی قرار گرفته بود از بسبک صنعتی ساسانیان نیز بهره‌مند بود. در زمان فاطمیون

که فسطاط جای خود را بجا هر سپرد، کارخانهای صنعتی ایرانی نیز بدین شهر منتقل گردیدند و انواع شعب صنعتی از قبیل نقاشی، کنده کاری و کاشی سازی در آنجا دایر شد و بیسبب صنعت اسلامی کمک بزرگ کرد. امامد رسوریه پس از استیلای اسلام از زمان خلفای عباسی صنعت ایران با صنعت روم شرقی (بیزانس) اصطکاک و آمیزش پیدا کرد، و نفوذ صنعتی ایران همیشه در کار بود تا اینکه در عهد ایوبیها که اصلاً ایرانی بودند بواسطه جنگهای صایبی که طوائف ایران را از شرق بغرب انتقال میداد بمتنها درجه رسید و این نفوذ بعد از تسلط ترکان نیز ادامه داشته تا کنون در ساختمانهای سوریه از قبیل عمارات، حیاطها، حوضها، آب نماها و ترتیب بازارها مشهود است. کنده کاری روی مفرغ و برنج، طلا کوبی و خاتم کاری که تا کنون بلاد شام بدانها شهرت دارد نیز از برکت نفوذ صنعت ایرانی است.

راجع بنفوذ ایران در هند باید گفت که با ورود مسلمانان بهند نفوذ ایران در آنسرزمین مستقر شده بود، ولی با قشون کشی سلطان محمود غزنوی و سلاطین غور بهند در قرون پنجم و ششم هجری و تشکیل سلطنت دهلی این نفوذ رو بتزاید گذاشت، و بناهایی که در این عهد ساخته شده است از تطبیق طرز صنعتی ایران و سبک صنعتی مخصوص هند پدید آمده و مسجد قطب الدین در دهلی از این قبیل است.

سلطنت اولاد تیمور در هندوستان هم بنفوذ صنعتی ایران در آن سرزمین کمک بسیار کرد. ظهیر الدین بابر پادشاه سرگردان که از مملکت ارثی خود ماوراءالنهر رانده شده بود در قرون دهم هجری بهند رفت و سلطنت مغول کبیر را تشکیل کرد، این شخص با آنکه از نژاد ترك بود روح ایرانی داشت، شخصاً آدم با معرفت و صاحب فضیلت بود و اراده قوی و فکر مستقیم داشت، عده از بهترین صنعتگران ایرانی را دور خود جمع کرده آنها را تشویق نموده بکار واداشت، جانشینان بالیاقت او نیز

در این امر از و تقلید کردند و یک شیوه صنعتی مخصوص بوجود آوردند که بنام سبک هند و ایرانی معروف گردیده و این سبک در هندوستان اسلامی شاهکارهای بیمانند بوجود آورده است که بهترین نمونه آنها بنای عظیم تاج محل در آگره، مقبره همایون در دهلی، مسجد فتح پور مقبره اعتمادالدوله در آگره و قصر سلاطین در دهلی است.

مختصراً آنچه هندوستان از حیث مهارت در بیکنرنگاری و خط پردازی زیبا و کاشی کاری و رنگ آمیزی از ایران بارث برد در عهد سلطنت اولاد بابر بمهارت با سبک معمول هندی در آمیخته صنایع هند را بمنتها درجه ارتقاء رساند.

اماد قسمت ترکستان باید متذکر گردید که چون موج استیلای مغول ترکستان را گرفته بطرف فلات ایران سرازیر شد در ترکستان صنایع ایران از عهد های دیرین مستقر بود.

سلاطین مغول که همراه خود عده از صنعتگران چینی داشتند اصول نقاشی چینی را بایرانیان آموختند و بالاخره در ترکستان شیوه مخصوص صنعتی ایجاد گردید که آن را شیوه ماوراءالنهر میگویند. در دربار امیر تیمور صنایع و ادبیات منحصرأ از طرف ایرانیان تعلیم میشد، برای تزئین شهر سمرقند که پایتخت بود امیر تیمور بهترین استادان ایرانی را بکار گماشت. در عهد پسرش شاهرخ این دبستان صنعتی کاملتر شد و در موقعیکه بهرات پایتخت جدید انتقال یافت در این شهر در تحت مراقبت بایسنقر میرزا که خود نیز خوش نویسی معروف بود کتابخانه ای تشکیل گردید که چهل نفر از نقاشان و خوش نویسان نامی ایرانی در آنجا شب و روز مشغول کتاب نویسی و نقاشی بودند. پاره از نسخه های نادر این کتابخانه تا کنون باقی مانده است. قسمتی از آنها در کتابخانه دولتی لنین گراد است که در نتیجه جنگ روس و ایران در ۱۸۲۸ پرمولوف فرمانده قشون روس آنها را بعنوان غنیمت جنگی

برده است. در کتابخانه سلطنتی طهران هم يك نسخه شاهنامه متعلق باین کتابخانه موجود است.

اغلب این استادان از بلاد غربی ایران مانند بغداد و همدان و تبریز و امثال آن درهرات گرد آمده يك سدی درمقابل تقوٰذ روزافزون چینی تشکیل میدادند. همین دبستان ساساۀ از قاشان سیماتند از قبیل استاد پیر سید احمد و بهزاد و میرک بوجود آورده است که از مفاخر ملی ایران میباشند. این دوره بزرگترین دوره صنایع مستظرفه بود. با کمک و راهنمایی همین دبستان بهترین بناهای ماوراءالنهر در عهد اولاد تیمور بوجود آمد که بعضی از آنها هنوز هم برجاست. در سمرقند بناهای معظم مثل (مقبرۀ امیر تیمور)، مسجد حضرت، مقبرۀ چوچک بیکا خواهر امیر تیمور و مدرسۀ شیردار تماماً بدستیاری ایرانیان ساخته شده است.

مهمترین این ابنیه گور امیر است. معماری این بنا ساده و ظریف



عمارت نمایشگاه نیزبی در سنه ۱۸۹۷ که بسبک ایران ( زمان صفویه ) ساخته شده است

و در همانحال نجیب و موقر است. این بنا که از بهترین ابنیه عالمه اسلامی است از طرف عبدالله بن محمد اصفهانی، یعنی از طرف یک کافر ایرانی

ساخته شده است. شکل و سبک معماری گور امیر را در ممالک اسلامی روسیه برای ساختمانهای جدید بمنزله نمونه ای قراردادده اند. از آنجمله ابن بنا سرمشق مسجد جامع لنین گراد که از چند سال باینطرف در کنار رودنوا جلوه گر است، و ایستگاه راه آهن الکتریک در باد کوبه که اخیراً ساخته شده بوده است.

چنانکه مشهود گردید اتحاد فکری که در میان تمام بناهای اسلامی موجود است از اثر صنایع ایران است که در میان ممال اسلامی باهمه اختلاف نژاد و اخلاق طبیعی ایشان در درک بدایع صنعت یک فکر مشترک تولید کرده است.

مهدی دیا (شعاع الدوله)

اخبار علمی

### رنگ زمین از آسمان

بنا بر عقیده پرفسور سلیفر (V. M. Slipper) از منجمین رصدخانه لول (Lowell) در مملکت آریزونا (Arizona) از ممالک متحده امریکای شمالی زمین از آسمان آبی رنگ می نماید. این عقیده از مطالعه ای که پرفسور مزبور در انعکاس روشنایی زمین بر روی ماه کرده پدید آمده است، چه انعکاس روشنایی زمین بر ماه آبی رنگست.

### جائزه مونا کو

آکادمی طب فرانسه صد هزار فرانک جائزه آلبرت امیر مونا کو را به مسیو هریکور (J. Hericourt) از علمای فرانسه که با پرفسور شارل ریسه (Charles Richet) طریقه ای برای معالجه سل و سرطان بوسیله سرم یافته اند تقدیم کرده است.

### علاج سرطان با سم مار

دکتر لنیل لاواستین (Laignel Lauastine) و دکتر کریسون (N. T. Koression) از اطبای فرانسه اخیراً بمجمع طبی مریضخانهها اطلاع داده اند که از تزریق مریض مبتلا بسرطان با سرمی که از سم مار عینکی یا کبرا فراهم شده بوده است نتایج مفید گرفته اند. در سرم مزبور یک دهم میلی گرم سم کبرا بوده و این مقدار برای اشخاص عادی زیاد و مهلکست ولی در مبتلایان بسرطان که مرض ایشان غیر قابل عملست این مقدار سم بواسطه تاثیر زیادی که در بیحس کردن اعصاب و عضلات دارد موجب تسکین درد میشود و کافیتست که هر هشت یاده روز یکبار این سرم را بایشان تزریق کنند. امروز علمای اروپا و امریکا در کارند که مگر ازین راه علاجی برای سرطان بیابند.